RUS TILI GURUHLARIDA O‘ZBEK TILINING O‘QITISH METODLARI

Султанова Раъно Фарходовна
8 -дттм Тарбиячиси

“Har bir millatning dunyoda Borlig‘ini ko‘rsatadurg‘on oyinai hayoti til va adbiyotdir”.
Abdulla Avloniy

Annotatsiya: *Mazkur maqolada yurtimizdagi maktablarning rus tilida o‘qitiladigan sinflarda o‘zbek tili darslarining ajralmas qismi sifatida o‘qitishning muammoli usuli bilan bog‘liq muammolar tadqiq etilgan; vujudga kelish sabablari va ularni hal qilish usullari. Tadqiqot muammoli o‘qitish usullari (muammolarni muhokama qilish, didaktik tahlil) asosida olib borilgan. Maqolada tasdiqlovchi o'quv materiallari ko‘rib chiqilgan bo‘lib, ularning mavzusi "O‘zbek lulbusi" (elektron darslikda keltirilgan bir necha lulbiyalardan biri) bo‘lib misol tariqasida keltirilgan.*

Kalit so'zlar*: O‘zbek tili, o'zbek adabiyoti, adabiy ta’lim dasturi, xalq og‘zaki ijodi, ma‘naviy-axloqiy tarbiya, ma‘naviy boylik.*

Hammamizga ma’lumki, til millatning or-nomusi, ma’naviy ko‘rinishi, ongi va xotirasidir. Ko‘p asrlardan beri, insonlar o’zlarining xayolu hissiyotlarini, axborot va tajribalarini til orqali kelajak avlodga qoldirib kelyapti. Avvalambor, so‘zlashish va yozish insonni hayvondan ajratib turadigan birinchi omildir. Til, har bir millatni yagona xalq sifatida birlashtiradi. Tilning boyligi millatning boyligi demakdir.

O‘zbek (o‘z nomi: O‘zbek tili) - turkiy til, O‘zbekiston Respublikasining davlat tili, shuningdek, Afg‘onistonning to‘qqizta shimoliy viloyatida mintaqaviy til hisoblanadi. Qizig‘i shundaki, zamonaviy o‘zbek tili murakkab dialektal tuzilishga ega va zamonaviy og‘zaki o‘zbek shevalari genetik jihatdan bir jinsli emas. O‘zbek tilining yozuv tarixi ham qiziquvchan. 1928-yilgacha o‘zbek tili arab alifbosidan foydalangan, keyin lotin alifbosiga asoslangan yozuv ishlatilgan. Keyinchalik kirill alifbosi ishlatilgan. 1993-yil 2-sentabrda “Lotin tiliga asoslangan o‘zbek alifbosini tuzish to‘g‘risida’’gi qonun qabul qilinib, tilimiz rivojiga katta hissa qo‘shdi. Masalan, chet elliklarni tilimizga qiziqishi keyingi yillarda oshdi. Afsuski, ittifoq davrida boshlangan, undan keyingi yillarda esa chetdan kelgan har xil jargonlar tilimiz obro‘siga zarar yetkazayotgani hammamizga ma’lum. Ona tilimizni xalqimiz ijtimoiy hayotida va dunyo miqiyosida obro‘-e’tiborini tubdan oshirish, yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, mamlakatimizda davlat tilini to‘liq joriy etish maqsadida, O‘zbek tiliga Davlat tili maqomi berilganini 30 yilligini nishonlash arafasida 2019-yil 21-oktabr kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni e’lon qilindi. Bu esa o‘z-o‘zidan bizning tilimiz qonun himoyasidaligining yana bir isboti bo‘ldi. Bundan tashqari 2020-yil 20-oktabr O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Mamlakatimizda

O`zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risidagi Farmoni e’lon qilingani yurtimizda o‘zbek tilini rivojlanishi kata hissa qo‘shmoqda.

O‘zbek tilining rivojlanishiga ko‘plab olimlar o'z hissalarini qo‘shdilar. Bu kabi ilmiy ishlar bilan shug‘ullangan olimlar Altbax (1998), Ritsar (1994), De Vit (2002) va Van Damm (1999) oliy ta'limning internatsionalizatsiyasini yaxshiroq tushunishga yordam berdi. Ayniqsa, Knight (2004) va De Wit (2002) tadqiqotlari asosiy manba bo‘lib xizmat qildi. L. S. Vygotskiy o‘zining shaxsiyat nazariyasida ta’kidlaganidek rivojlanish, dunyoqarashning atrof-muhit va bilan mosligi bularning barchasini idrok etish bevosita ijtimoiy-madaniy muhit va uning madaniy dunyoqarashi bilan bog‘liq. Har bir til o‘zida tarix, rivojlanish, tajriba, din, milliy urf-odatlar, san’at, madaniyat, xalqning ma’naviy qadriyatlari u qaysi narsaga tegishli bo‘lishidan qatiy nazar aks ettiradi.

Shuningdek, o‘zbek tili ham e’tiborga sazovor bo‘lganligi sababli mashhur bo‘lib kelmoqda va hukumat tomonidan e’tiborga olinmoqda. Ammo yangi o‘quvchilarda tildan real hayotda foydalanishdagi qiyinchiliklar borligi sir emas. Shunday qilib, hozirgi kunda zamonaviy o‘qituvchilar RFL va UFLni o‘qitishda to‘rtta ko'nikmalarni birlashtirishi kutilmoqda. Surygin g‘oyasiga ko‘ra "to‘rtta tilni o‘rganish (tinglash, o‘qish, gapirish, yozish), avvalambor, o‘quvchining darajasi o‘quv intizomiga va lingvistik kompetentsiyaga bog‘liq.

Shuningdek, nafaqat o‘quvchilar darajasi, balki o‘quv materiallari ham millati, dini, jinsi, yoshi, dunyoqarash va psixologiya, yoshiga qarab to‘g‘ri tanlanishi kerak. Masalan, o‘qish uchun ba’zi bir hikoyalar, va gapirish uchun umumiy dialoglar kerak bo‘ladi.

Bundan tashqari, Krotova ta’kidlaganidek, "ta’limning madaniy sohasi bilan bog‘liq til madaniyatining o‘rgatishdagi o‘rni va rolini o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi”. Bu o‘quvchilarga dalda beradi hamda o‘qituvchilarga rus va o‘zbek madaniyatining turli jihatlarini xalqaro miqyosda o‘rgatish o‘quvchining Rossiya va O‘zbekistonga va ona tiliga bo‘lgan qiziqishini aks ettiradi. Lingvistik yo‘nalish bilan bog‘liq bo‘lgan o‘qitish metodikasi, shuningdek, kommunikativning ijtimoiy-madaniy komponentini rivojlantirish usuli sifatida qaraladi. Qo‘shimcha ravishda, talabalar ijtimoiy va madaniy tafovutlar to‘g‘risida yangi ma’lumotlar yoki, masalalari, urf-odatlari va an’analari, milliy, mahalliy va diniy bayramlari, xarakterlari madaniy ongni rivojlantirishi mumkin bo‘lgan.

So‘nggi yillarda ko‘plab ota-onalar davlat tilida bo‘lmagan darslarni o‘tkazish uchun o‘zbek tilini o‘qitish metodikasi juda murakkab va grammatika uchun keskinlashtirilganligini, shuningdek, darsliklarda eskirgan atamalar va so‘zlardan foydalanilishini tanqid qilishmoqda. Chet ellik mutaxassis-tilshunoslarni jalb qilgan holda davlat tilini o‘qitishni qiziqarli va qulay qilish uchun ona tili bo‘lmagan maktab o‘quvchilari uchun "O‘zbek tili" fanining yangi dasturi ishlab chiqildi. Yangi darslik o‘quvchilarning muloqot qobiliyatini va og‘zaki va yozma nutqni tushunishni rivojlantirishga, shuningdek grammatika va so‘z boyligi (A1, A2, B1, B2 darajalari) bo‘yicha bilimlarni shakllantirishga qaratilgan bo‘ladi.

Ma'rifatparvar murabbiy Abdulla Avloniy oʻzining "Ifodai maxsusa" asarida usha davr maktabxonalaridagi oʻqitish jarayoniga tuxtalib: "... o’z ona tilini durust bilmag'on, endigina harflarni bir-biridan ayirg'on bir yosh bolaning quliga "Chohor kitob" berib, "Ibtido mekunam banome Xudo" yoki "sabot ul — ojizin" berib": "sano lil — Xoliqi gabronu afloq" yoki "Fuzuliy" berib: "qal anoral-ishqdil ushshoq, minhojal — Xudo" yoki "Xoja Xofiz" berib: "alo yo ahyuvas-soqiy, adar qa'san va novilho" va soyiralar kabi forsiy, arabiy lisonlarida yozilmish eng adabiy va hikmatlik jumlalarni uqitmak ila yerdan turib yulduzlarga qul uzatmak orasida farq yoʻqdur, zanedaram. Vorsun, bu zannim xato ulsun-da, bolalarning onlardan bir narsa anglamaklari mumkin-da o'lsun", — deya oʻzining tanqidiy munosabatini bildirib o'tadi. Darhaqiqat, bolaning yoshiga mos bo'lmagan kitoblar berib, ularni bilimli qilishga intilishning oʻzi salbiy bir xolatdir. Chunki yoshiga mos kelmagan adabiyotlar bolada bilim olishdan ko'ra unda yoshiga mos kelmaydigan fikr va dunyoqarashni vujudga keltiradi.

Yangi o'quv yilidan boshlab yangi dasturni bosqichma-bosqich amalga oshirish boshlanadi. Darslikda nutqning oʻziga xos xususiyatlari (nutq va yozuvni muomala qilish va tushunish) hamda soʻz boyligi (grammatika va soʻz boyligi) mavjud. Shu bilan birga, darslikda ish daftarining boʻlimi, shuningdek boʻlimlari mavjud: oʻzbek alifbosi (lotin), lugʻat, audio yozuvlar (MP3 formati). Shuningdek, kitob mantiqiy jumboq, sudoku va komikslar bilan toʻldirilgan.

Kitobdagi lugʻat QR kodlari tizimi yordamida qozoq, qirgʻiz, qoraqalpoq, turkman, tojik, rus va ingliz tillarida taqdim etiladi.

Xalq ta’limi vazirligi matbuot xizmatining xabar berishicha, shu paytgacha respublikaning barcha maktablarida oʻzbek tili ona tili sifatida oʻqitilib, boshqa millat oʻquvchilari uchun qiyinchilik tugʻdirgan.

Bundan buyon ta’lim davlat tilidan boshqa tilda olib boriladigan sinflarda oʻzbek tili chet tili sifatida oʻqitiladi. Shunday qilib, milliy oʻquv dasturi asosida boshqa millat vakillari uchun oʻzbek tili darsligi ishlab chiqildi. Ushbu darslik 2021-2022 o'quv yili uchun maktab oʻquv dasturiga kiritiladi.

Ta’kidlanishicha, oʻzbek tilini chet tili sifatida oʻqitish boʻyicha yangi darsliklar xalqaro tillarni oʻqitish standartlariga mos ravishda ishlab chiqilmoqda.

Xususan, oʻquv qo'llanmasi quyidagi boʻlimlarga boʻlinadi:

I. Nutq qobiliyatlari:

faol - nutq va yozish qobiliyatlari;

passiv - gapirish va yozishni tushunish qobiliyatlari.

II. Lugʻat:

grammatika;

soʻz boyligi (A1, A2, B1, B2 darajalari).

Bundan tashqari, darslikda ishchi daftar, lotin tilidagi oʻzbek alifbosi, MP3 formatdagi audio yozuvlar, shuningdek QR kod yordamida kitob sahifalarini skanerlash funktsiyasi mavjud.

Shuningdek, ta’kidlanishicha, keng auditoriyani hisobga olgan holda, kitobdagi lug'at qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, turkman, tojik, rus va ingliz tillarida taqdim etiladi va QR kod tizimi orqali joylashtiriladi.

Yuqoridagi funktsiyalar bilan bir qatorda darslikda boshqotirmalar, sudoku, komikslar va o‘quvchilarning yoshini hisobga olgan holda rasmlar va matnlarni 70/30 nisbatda taqsimlash mavjud.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, bugungi rivojlanib borayotgan zamonaviy, mustaqil davlatimiz kelajagi va istiqboli porloq bo‘lishi uchun ayniqsa, yoshlarimizga berilayotgan ta’lim tarbiya yangi ertangi kunlarda ishonchni oqlay olsa demakki biz to‘g‘ri yo'ldamiz. Bugungi kun hisob kitoblariga qaraydigan bo‘lsak, shaharlardagi va tumanlardagi rus tiliga va boshqa tillarga ixtisoslashtirilgan xususiy hamda davlat maktablarida ham asosiy fan hisoblangan O‘zbek tili darslari tashkil etilgan barchamizga ma’lum. Bundan tashqari, chet eldan xizmat safari orqali kelgan sayyohlar va mehmonlarni farzandlari ham o‘zbek tilini katta qiziqish bilan o‘rganmoqda.

Hozirgi kunda o‘zbek tili fani boshqa davlatlar ta’lim tizimiga ham barqaror ravishda kirib bordi desak mubolag‘a qilmagan bo‘lamiz. Bizni tilimiz boshqa Yevropa tillariga qaraganda ancha osonroq, va ko‘plab so‘zlarimiz arab, turk tillaridan o‘zlashganligi sababli turkiy tillar oilasi uchun notanish emas.

So‘ngi yillarda yurtimizda o‘zbek tili rivoji uchun amalga oshirayotgan ishlar va ona tilimizga qaratilayotgan hurmat e’tibor ko‘lami kengaymoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar. 1-jild. –T.: Ma’naviyat, 2006. –B. 82-83.
2. https://www.lex.uz/ru/docs/-125418?ONDATE=12.10.1993
3. Makhmudov, K. (2020). Ways of Forming Intercultural Communication in Foreign Language Teaching. Science and Education, 1(4), 84-89.
4. Makhmudov, K. (2020). Current Problems of Teaching English and New Approaches to Resolve in Secondary Education Schools. Modern Trends in Linguistics: Problems and Solutions, 271-273.
5. Makhmudov, K. (2020). Integrating a Mother Tongue while Teaching a Foreign Language: Problems and Solutions. Literature and History, (1), 89-91.
6. Mukhamedov, G., Khodjamkulov, U., Shofkorov, A., & Makhmudov, K. (2020). Pedagogical Education Cluster: Content and Form. ISJ Theoretical & Applied Science, 1(81), 250-257.
7. Shaykhislamov, N. (2020). Main Directions and Interactive Methods of Student Speech Growth in Uzbek Language Classes. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(7), 115-120.